

Psykiskt störd – ett otidsenligt begrepp

En kommentar till tvångspsykiatribetänkandet

Termen »psykisk störning» bör utgå ur lagtexten i Lag om psykiatrisk tvångsvård och Lag om rättspsykiatrisk vård. Termen upplevs som en nedvärdering av svåra sjukdomstillstånd. Även förslaget att chefsöverläkaren kan bli patientens motpart i domstol bör avvisas.

Det var den s k Bexeliuskommittén som för mer än 20 år sedan introducerade termen psykiskt störd som ersättning för »psykiskt sjuk och därmed jämställd psykisk abnormitet» i Brottsbalken. Många framförde då att psykiskt störd inte alls ger uttryck för de långvariga och djupt liggande avvikelser det är fråga om. Riksförbundet FUB (för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna) opponerade sig, liksom Socialstyrelsen, då termen ansågs ligga alltför nära psykiskt utvecklingsstörd.

Likväl beslöt riksdagen att använda termen, men med prefixet »allvarlig». Följden blev att samma term kom att användas i LPT (Lag om psykiatrisk tvångsvård) och i LRV (Lag om rättspsykiatrisk vård) då de infördes 1991.

Departementschefen angav då att vid bedömningen av om en psykisk störning är allvarlig skall hänsyn tas till både störningens grad och art. Hon räknar upp de flesta psykiatriska tillstånd inklusive personlighetsstörning, krisreaktion, åldersdemens m fl. Men för psykisk utvecklingsstörning gjordes ett undantag – enbart en hämning i förståndsutvecklingen kan inte utgöra grund för psykiatrisk tvångsvård.

Termen psykiskt störd har sedan dess blivit allt populärare. Jag har till och med hört skolbarn mena att deras

lärarinna är »störd» – detta i kontrast till att termen inbegriper de svåraste psykiska sjukdomarna vi har. Det ligger uppenbart i tiden att omskriva dessa med eufemismer.

Nedvärdering av svår sjukdom

Intresseförbundet för schizofreni, IFS, har protesterat mot detta. På ett årsmöte har det beslutat att inte använda termen psykiskt störd, utan i stället den adekvata termen psykiskt sjuk. Uttrycket störd ger felaktiga signaler till dem som har ansvaret för vård, service och stöd, anser man. Medlemmar med egen erfarenhet upplever att termen innebär en nedvärdering av en svår sjukdom och därmed också av deras egen situation.

För att mildra sammanblandningen med psykiskt utvecklingsstörd har prefixet psykiskt numera tagits bort, men för allmänheten är det förstas svårt att förstå att i det ena fallet rör det sig om en sjukdom och i det andra om ett handikapp. Detta är desto olyckligare då kampen för de utvecklingsstörda att inte betraktas som psykiskt sjuka har varit lång och svår.

Nu finns det en möjlighet för regeringen att ändra på detta förhållande som följd av de nya tvångslagar som Tvångspsykiatriutredningen föreslår i SOU 1998:32, även om denna anser att det inte finns skäl att efter så kort tid ändra begreppet eller införa ett nytt sjukdomsbegrepp.

Saknar definition

Jag kan inte se att kommittén ger en definition av psykisk störning (alltså utan prefixet allvarlig) trots att det används i lagtext. Det är desto mer anmärkningsvärt då – som representanten för Riksförbundet för mental och social hälsa, RSMH, Kjell Broström, skriver i sitt särskilda yttrande – det drabbar stora delar av svenska folket och knappast är ett godtagbart skäl för att hålla kvar en person i rättspsykiatrisk vård.

Uppenbart anser utredningen att psykisk störning täcker in både sjukdom och funktionshinder. Så t ex talar man om det ökade antalet psykiskt stör-

»Termen psykiskt störd har sedan dess blivit allt populärare. Jag har till och med hört skolbarn mena att deras lärarinna är »störd» – detta i kontrast till att termen inbegriper de svåraste psykiska sjukdomarna vi har.»

da som finns i kommunernas gruppbo-städer, trots att varken Socialtjänstlagen eller Handikapplagen LSS omfattar psykiskt sjuka personer.

Utredningen har bett professor Bengt Jansson om hans syn på begreppet allvarlig psykisk störning. Han säger bl a: »Allvarlig psykisk sjukdom, psykos eller sjukdomstillstånd av motsvarande svårighetsgrad skulle kunna vara alternativa benämningar. Men »allvarlig psykisk störning» är väl en fullt acceptabel benämning, när man nu hunnit vänja sig vid den. Lite underligt kan det väl te sig att »psykisk störning» låter som en beskedligare term än psykisk sjukdom, men samtidigt är det ju lättare att i ordet störning också inkludera sådant som inte i strikt mening skulle kunna kallas sjukdom.»

Uppenbara problem

Han gör sedan en uppräknning av vilka tillstånd som kan betecknas som allvarliga psykiska störningar. Svårigheterna är uppenbara. När det t ex gäller personlighetsstörningar och tvångsmässiga störningar skriver han:

»Övriga personlighetsstörningar torde mycket sällan kunna rubriceras som lidande av allvarlig psykisk störning ...» ... »kanske även vissa sexuella perversioner understundom är av en sådan intensitet att beteckningen allvarlig psykisk störning är helt motiverad.»

Och vidare: »Givetvis bör också en grav psykisk utvecklingsstörning betraktas som en allvarlig psykisk störning» – trots att det är ett funktionshinder och inte en sjukdom! Bengt Jans-

Författare

KARL GRUNEWALD

professor, medicine hedersdoktor,
Saltjö-Duvnäs, Nacka.

Finns ny hjälp i sikte mot förkylningen?

En översikt i *BMJ* (1998; 317: 33-6) ger tyvärr föga hopp om effektiva bote-medel mot vanlig förkylning i vinter. Symtomlindring är fortfarande det enda som visats fungera. Den första generationen av antihistaminer, antikolinergika och alfa-agonister lindrar snuvan och nysningarna men inte andra symtom.

Visserligen är en del antivirala medel, som interferon alfa-2b, effektiva – men bara om de sätts in innan man får symtom. Medlen mot hosta är förmodligen till föga nytta, och försök att förebygga eller lindra förkylning med höga doser C-vitamin motsägelsefulla.

I översikten noteras att zink kanske kan korta symtomens duration och intensitet, men hur stor en säker effektiv dos är vet man inte, inte heller vilken beredning som eventuellt har effekt. Hälften av tio kontrollerade studier har gett positiva och hälften negativa resultat.

Två studier av zinkglukonat (*JAMA* 1998; 279: 1962-7, 1999-2000) tyder på att zink kanske kan korta symtomtiden något för vuxna men inte för skolbarn. Lindriga men vanliga biverkningar och krav på fem–sex doser per dag tyder på att zink i praktiken får ännu mindre effekt än vad en del studier tyder på. (Zinktillskott för barn i u-länder och slumområden där zinkbrist är vanlig minskar dock risken för svåra infektioner, se *BMJ* 1998; 317: 369.)

Medel som stabiliserar mastcellen, t ex natriumkromoglikat och nedokromil, har visat vissa lovande resultat, men de är inte prövade mot förkylning i större studier (dvs de är inte registrerade med den indikationen).

Överförbrukning av medel mot förkylning är vanlig, både med och utan läkares medverkan, och det gäller också antibiotika vilket sannolikt ökat resistensproblemen.

En brittisk studie i primärvård uppskattar att var fjärde patient med övre luftvägsinfektion fått onödiga mediciner utskrivna. Och i USA svarade medel mot hosta och förkylning för 6 procent av alla barnförgiftningar 1996.

Nytt diagnoshjälpmedel särskiljer brösttumörer?

En europeisk multicenterstudie av 661 kvinnor, som bokats för biopsi på grund av misstanke om bröstcancer, tyder på att en ny icke-invasiv metod (som inte heller utsätter kvinnorna för joniserande strålning) kanske kan göra det

möjligt att undvika en stor andel biopsier (*Lancet* 1998; 352: 359-63). Testet innebär att man mäter elektriska potentialer på huden.

Studien antydde ett samband mellan den elektriska aktiviteten och tumörens karaktär, dvs benign eller malign tumör. Testresultatet var dock dåligt vid icke-palpabla tumörer, och träffsäkerheten i studien blir relativt hög också därför att det här gällde en selekterad grupp med jämförelsevis hög incidens av cancer.

Chansen att bli gravid försämras av alkoholbruk

En dansk studie, där 430 par mellan 20 och 35 år följdes under sex menstruationscykler sedan de börjat försöka få sitt första barn, tyder på att även måttligt bruk av alkohol försämrar möjligheten att bli med barn. Under studietiden blev 64 procent av de kvinnor som inte tog mer än fem »drinkar» (öl, vin eller sprit, omräknat till en enhet på ca 12 g alkohol) per vecka gravida mot 55 procent av dem som drack mer. Jämfört med dem som inte drack alkohol alls hade måttlighetsdrickarna (under fem drinkar per vecka) två tredjedelars chans att bli gravida och högkonsumenter (mer än tio drinkar per vecka) en tredjedels chans.

Även om studien rymmer många felkällor, det gäller bl a subjektivt uppskattad och självrapporterad konsumtion en vecka per månad, är det rimligt att råda kvinnor som vill bli gravida att avstå från alkohol, anser forskarna (*BMJ* 1998; 317: 505-10).

Screening för klamydia var sjätte månad?

Incidensen av klamydia i Sverige ökar, och detsamma gäller i USA, där en ledarskribent i *JAMA* (1998; 280: 521-6, 564-5) nu föreslår screening var sjätte månad i stället för en gång per år för sexuellt aktiva tonårskvinnor.

Förslaget om tätare kontroll bygger på en studie i Baltimore, där 3 200 sexuellt aktiva kvinnor från 12 till 19 år under en 33-månadersperiod gjorde mer än 5 300 läkarbesök vid mottagningar för familjeplanering, sexuellt överförda sjukdomar eller skolhälsovård.

29 procent av kvinnorna hade minst ett positivt test för klamydia. Mediantiden till ett första positivt test var 7,2 månader och tiden mellan ett första och ett nytt positivt test 6,3 månader.

Yngve Karlsson, Läkartidningen

son anser även att ett autistiskt syndrom – ett av de mest missförstådda funktionshindren som vi har i vårt samhälle – kan påverka individens tillstånd i sådan omfattning att man kan tala om en allvarlig psykisk störning.

Min uppfattning är att termen psykisk störning bör utgå ur lagtexten och ersättas förslagsvis med psykiskt tillstånd. Det bör definieras och exemplifieras med hänsyn till grad av avvikelse och mera till aktuellt beteende än till diagnos. Observera att kommittén använder sig av båda termerna störning och tillstånd i en och samma paragraf i sitt förslag.

Chölen motpart till patienten!?

Det finns ett förslag i tvångspsykiatribetänkandet som – bortsett från förslaget att utvidga tvånget till den öppna psykiatrin – sticker mer i ögonen än andra, nämligen att chefsöverläkaren – helt i strid med våra etiska regler – skall stå som motpart till sin patient i domstol, då denne överklagat ett beslut av läkaren.

Skälet till detta är, menar kommittén, att »den allmänna utvecklingen i domstolarna går mot att det skall vara en tvåpartsprocess». I liknande mål inom socialtjänstområdet är socialnämnden motpart, men här föreslås alltså den som mer än någon annan tjänsteman förutsättes ha, eller verka för att få, patientens förtroende.

Om domstolen går emot läkaren och anser att patienten skall skrivas ut föreslår kommittén rätt för läkaren att överklaga domslutet, med konsekvens att patienten tvingas till fortsatt tvångsvård tills nästa domstol tagit ställning, vilket kan ta månader, kanske ett halvt år.

Hur föreställer man sig att relationen läkare–patient skall utvecklas under denna tid? Jag är förskräckt över att psykiatrerna i kommittén har kunnat godta detta förslag. •